

Nota de l'editor

En tot text literari la realitat és tant una construcció del món ficcional representat (o dels mons ficticials representats, ja que poden ser diversos), com una construcció més o menys implícita d'una determinada visió del concepte mateix de realitat extra-textual. Aquesta asseveració pot ser discutida argumentadament, ja que l'acadèmia és l'àmbit que acull la pluralitat de plantejaments sobre els trets que defineixen allò que anomenem "literatura", que han estat font de conflicte en l'àmbit teòric durant bona part del segle XX. No obstant això, l'afirmació en qüestió constitueix sens dubte un interessant punt de partida per entendre d'una manera més fonda, complexa i precisa el funcionament del text literari a nivell pragmàtic, semàntic i filosòfic en general. L'existència mateixa de la realitat ha estat posada en dubte en algunes línies del pensament contemporani, o bé se n'ha qüestionat l'estatus tradicional com a dimensió exterior a la ment, estable i cognoscible.

Els reptes epistemològics que hem viscut en les darreres dècades han fet que ens replantegem les bases de la representació literària. Els estudis literaris i la teoria de la literatura han estat uns catalitzadors de concepcions i perspectives que han anat apareixent en altres disciplines, com ara la sociologia, l'antropologia, els estudis culturals, la filosofia, l'etnopoètica, la història de les religions, la psicologia o la teoria de la història. Es tracta d'una veritable revolució en l'anàlisi dels textos literaris que, si bé ens situa en el marc més actual de la recerca en el camp de les humanitats, alhora ens retorna d'alguna manera al paradigma anterior a les primeres formulacions de la teoria literària que naixien amb la voluntat de convertir-la en una disciplina autònoma (de la moral, la història, la filosofia, etc.). Després de dècades de pretendre localitzar i conceptualitzar (o desmuntar) la literarietat, sembla que ara hi hagi dos camins que un/a investigador/a pugui seguir: actuar com si la borrascada intel·lectual del postestructuralisme i els diferents girs epistemològics (lingüístic, espacial, performatiu, neurològic...) no hagin tingut lloc o hagin afectat únicament a altres branques del saber, acceptant de forma acrítica els postulats teòrics de la filologia moderna; o bé, focalitzar en el text literari, però assumint la magnitud potencial de transformació de les idees esmentades, és a dir, que el text literari és travessat per vectors extrems d'altres disciplines que no havien estat concebuts en principi per indagar en textos narratius,

poètics o d'assaig literari. Ens trobem, en tot cas, davant d'una manera de penetrar en el teixit literari que serveix per extreure conclusions que van més enllà de les referències historiogràfiques i formalistes, alhora que assumeix sense gaire contrarietat el component ideològic de les mirades acadèmiques pròpies i alienes.

Les diverses teories sobre la literatura no mimètica que s'han desenvolupat entre el segle anterior i l'actual es decanten decididament per aquesta segona via, segurament per la natura crítica i transgressora que forma part gairebé intrínseca d'unes modalitats com ara el fantàstic i la narrativa especulativa, les quals solen trencar esquemes epistemològics de la mateixa manera que qüestionen esquemes ideològics i morals. El present monogràfic contribueix a introduir en la recerca en literatura catalana algun dels plantejaments consolidats a nivell internacional en el marc d'aquestes teories, en un moment d'espectacular augment de la producció literària de caràcter no mimètic en llengua catalana. Encapçala el volum un estudi de V. Martínez-Gil, a qui tant devem les persones que ens dediquem a aquest tipus de creació per la seva antologia –curulla d'enriquidors aclariments crítics– *Els altres mons de la literatura catalana* (2004); titulat “La construcció literària de la irrealitat: ucronies i metàfores de decepció”, constitueix una veritable *master class* sobre la qüestió que no sols obre moltes portes per a futures anàlisis de la qüestió, sinó que, a partir d'arguments extrets de variades teories de la ficció literària, incideix en el tema central del monogràfic –la irrealitat– i exposa uns plantejaments força innovadors en la visió de la literatura no mimètica en català, des de finals de l'època medieval fins a manifestacions absolutament contemporànies.

A continuació trobem dos treballs dedicats a les lletres catalanes medievals: un primer més general, a càrrec de M. Saiz-Raimundo i I. Carbonell-Iglesias, en què s'aborda el tractament de la figura femenina des de diferents angles del meravellós, motiu que, d'altra banda, està present en la producció coetània d'arreu d'Occident. També internacionalitza la nostra literatura el següent treball, d'A. Romanyà, que de manera quasi detectivesca argumenta una interpretació d'un poema del s. XV en clau d'al·legoria contra el Cisma que aleshores va dividir l'Església catòlica. Alhora, l'interessant text de l'autora serveix per enllaçar amb el següent subgrup d'articles, consagrats en aquest cas a la poesia. Tant el text de D. Perarnau Vidal, que duu l'il·lustratiu subtítol “Sobre ulls i cegueses en la poesia catalana contemporània”, com el de L. Badal Casas, centrat en obres de Gabriel Ventura i Juana Dolores, ens acosten al món poètic, que es diferenciaria de la narrativa en el fet de sorgir d'una font enunciativa única i monològica. Per contra, la primera, una de les millors coneixedores de l'obra de S. Kierkegaard, demostra que la poesia catalana contemporània permet experimentar la impossibilitat a partir de la crítica del llenguatge que hi és més o menys explícita, mentre que Badal Casas s'interessa pel paper del nou estatus omnipresent de la imatge en la poesia, cosa que l'agermana amb el text anterior, com podem deduir de l'esmentat subtítol.

J. À. Cano Mateu és l'únic autor que s'atreveix amb el món del teatre, en concret amb l'ús hipertextual que en dues peces del s. XX –cadascuna pertanyent a una de les meitats que el conformen– es fa del Comte Arnau, una de les figures llegendàries (i per tant irreals) més presents en la literatura catalana. Inaugura els quatre estudis sobre les narracions en prosa que clouen el volum E. Samper Prunera amb un treball sobre un dels clàssics moderns de la literatura fantàstica en llengua catalana, el prolífic Albert Sánchez Piñol, les (re)creacions monstruoses del qual són examinades en la mesura que interaccionen amb projeccions ficcionals de personatges històrics, com ara Ciceró, Juli Cèsar o Napoleó. Els dos articles següents ens duen als monstres ficcionals d'Irene Solà, una escriptora que ha assolit gran èxit en els darrers anys per emprar actants i personatges inquietants o netament terrorífics de la natura, del món rural i del passat preindustrial, com ara les bruixes i figures fantasmagòriques. Així, I. de Benito Mesa compara la darrera novel·la de Solà, *Et vaig donar ulls i vas mirar les tenebres*, amb *Carcoma*, de l'autora espanyola Layla Martínez, pivotant al voltant dels usos feministes de l'insòlit i la monstruositat, alhora que hi explora el terror rural. T. Iribarren aborda aquesta mateixa obra de l'escriptora catalana per posar sobre la taula la complexa (i arriscada) orfebreria narratològica sobre la qual es basteix el canemàs de caràcter intertextual que Solà hi desplega tant en l'àmbit literari com religiós, en especial tenint en compte creacions pictòriques de Goya, per bé que majoritàriament assenyalen els lligams amb obres de V. Woolf, M. Rodoreda, B. Soubirous i P. Coll, entre d'altres. Finalment, en la darrera aportació del monogràfic s'analitza l'ús del discurs de l'insòlit a nivell ficcional, o sigui, la condició liminar de la novel·la *Una història és una pedra llançada al riu*, de Mònica Batet –una autora escassament estudiada fins ara, cosa que probablement canviarà en els propers anys–, amb la modalitat de l'inusual, llançada al fluctuant món acadèmic per C. Alemany Bay com a proposta teòrica ubicada entre el fantàstic i el realisme psicològic.

En definitiva, en el present volum s'estudien amb gran amplitud de mires i un registre metodològic tan consistent com variat diverses creacions textuais que s'escapen manifestament de l'estil realista que domina el sistema literari català. Així, les vies obertes des dels temps medievals i les noves vies que s'obren amb textos contemporanis com els aquí examinats permeten una comprensió més precisa i una valoració més convincent de les capacitats imaginatives de l'ésser humà aplicades a la literatura, capacitats que certament ens diferencien d'altres éssers vius coneguts, tot i que ignorem si això s'aplica també als inconeguts, hagin sorgit o no a la Terra, hagin arribat o no al nostre planeta fràgil i amenaçat pel conjunt d'exemplars de la fauna capaçes de les majors monstruositats hagudes i per haver: la humanitat.

Alfons Gregori